

Український інститут національної пам'яті
Інформаційні матеріали
до річниці вигнання нацистських окупантів з України

Вступ

Термінологічні зауваги

Ключові повідомлення

Історична довідка

Міфи, пов'язані з вигнанням нацистських окупантів із України

Вступ

Відповідно до Указу Президента України від 20 жовтня 2009 року №836 в Україні встановлено День визволення України від фашистських загарбників, який відзначається щорічно 28 жовтня.

Український інститут національної пам'яті звертається до українських медіа, органів державної влади та місцевого самоврядування в належний спосіб вшанувати цю дату як річницю вигнання нацистських окупантів з України та наголошує на необхідності послуговуватися у тематичних публікаціях і виступах на урочистих або меморіальних заходах юридично та науково виваженою термінологією.

Зокрема, Законом України «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років», ухваленим як нагадування, що Друга світова війна 1939–1945 років розпочалася внаслідок домовленостей націонал-соціалістичного режиму Німеччини і комуністичного тоталітарного режиму СРСР і стала найбільшою трагедією людства у ХХ столітті, як данина пам'яті всім її жертвам. У статті 2 Закону йдеться, що серед основних форм увічнення перемоги над нацизмом є відзначення днів вигнання нацистів з України, Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, інших адміністративно-територіальних одиниць, а також недопущення фальсифікації історії Другої світової війни у наукових дослідженнях, навчально-методичній літературі, підручниках, засобах масової інформації, публічних виступах представників державних органів, органів місцевого самоврядування, посадових осіб.

Термінологічні зауваги

1. Український інститут національної пам'яті пропонує використовувати термін «вигнання нацистських окупантів із України» замість сполучення «визволення України від фашистських загарбників».

Термін «визволення» передбачає волю, свободу, а у 1944 році Україна не стала вільною. Із вигнанням нацистів Україна не отримала волю, а опинилася під іншим пануванням. Його наслідками стали масові репресії та депортації

ДОКУМЕНТ СЕД АСКОД

Сертифікат 58E2D9E7F900307B04000009C702D00B2F97C00

Підписувач Дробович Антон Едуардович

Дійсний з 19.12.2019 0:00:00 по 19.12.2021 0:00:00

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

№ 2866/09.6-07-21 від 27.10.2021

СРСР ставив за мету не визволення Українського народу, а повернення його до складу радянської імперії. Волю і свободу Український народ отримав тільки після 24 серпня 1991 року. Тож визволення України відбулося з розпадом Радянського Союзу.

2. Кліше «фашистські загарбники» нав'язане радянською пропагандою і широко використовувалося в науковій і художній літературі, кіно, радіо і телебаченні, пресі. Правильно вживати «нацистські окупанти».

3. Також звертаємо увагу, що замість сталінського пропагандистського визначення «Велика Вітчизняна війна» слід послуговуватися історично коректним – «Друга світова війна 1939–1945». Адже її український вимір не обмежується хронологічними рамками воєнного конфлікту 1941–1945 років між СРСР і Третім Рейхом. Для українців війна з нацизмом розпочалася 1 вересня 1939 року, коли Третій рейх та СРСР співпрацювали як союзники.

Ключові повідомлення

1. Боротьба за свободу проти іноземного агресора є обов'язком кожного представника народу, над яким нависла загроза поневолення.

2. Акцент на вшанування не міфічного «радянського народу-переможця», а кожного, хто боровся проти поневолювачів.

3. Вигнання нацистів з українських територій стало можливим завдяки масовій участі українців у лавах як Червоної армії, так і партизанських загонів й структурах українського визвольного руху (ОУН та УПА). Український вимір Другої світової війни – це боротьба на всіх фронтах і театрах воєнних дій: не тільки на Східному фронті, а й у лавах руху опору інших країн, арміях союзників, що воювали в Італії і Франції, на Далекому Сході та Тихоокеанському театрі воєнних дій. Маємо пам'ятати усіх.

4. Вигнання нацистів з України стало можливим завдяки об'єднанню зусиль всієї антигітлерівської коаліції та визвольних антинацистських рухів. Спільна перемога не була б можливою без поєднання зусиль.

5. Вигнання нацистських поневолювачів не принесло Україні спокою і свободи, а обернулося поверненням комуністичного терору, масовими депортаціями, переслідуванням інакодумців.

6. Досвід боротьби із нацизмом вчить, що війна у кінцевому підсумку закінчується у столиці агресора.

Історична довідка

Друга Світова війна розпочалася для України 1 вересня 1939 року із бомбардувань Львова силами люфтваффе. 11 вересня частини вермахту увійшли до Галичини, але за таємними домовленостями між Гітлером і Сталіним німецькі війська за 2 тижні відступили на захід.

17 вересня 1939 року у війну на боці нацистського агресора вступив СРСР.

22 червня 1941 року розпочалася війна між вчорашніми союзниками – Третім Рейхом та СРСР, внаслідок чого до кінця року більшу частину України окупували німецькі війська. У грудні 1941–січні 1942-го радянські війська

ДОКУМЕНТ СЕД АСКОД

Сертифікат [58E2D9E7F900307B04000009C702D00B2F97C00](#)

Підписувач [Дробович Антон Едуардович](#)

Дійсний з [19.12.2019 0:00:00](#) по [19.12.2021 0:00:00](#)

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

№ 2866/09.6-07-21 від 27.10.2021

у

розвинути попередній успіх призвела до двох катастрофічних поразок радянських сил у Криму і під Харковом та їхнього відступу аж до Волги. Всю нашу територію зайняли окупанти.

У лютому наступного року, розвиваючи наступ після перемоги під Сталінградом, Червона армія зайняла Харків і деякі інші українські міста, але вже в березні залишила їх через німецький контрнаступ. Лише восени розпочалось остаточне вигнання з України нацистських окупантів.

28 жовтня 1944 року радянські війська вийшли на околиці міста Чоп на Закарпатті. Однак боротьба на тій ділянці розтягнулася аж до 25 листопада.

У вигнанні окупантів брала участь вся Україна: регулярні радянські війська та червоні партизани (разом понад 3 мільйони солдат-українців), національне підпілля на чолі з Українською повстанською армією (близько 100 тисяч вояків) і бійці на усіх інших фронтах світу, що наближали спільну перемогу над Гітлером.

Але подіями жовтня–листопада 1944-го війна не скінчилася, Українці воювали в Європі до 8 травня 1945 року та в Азії – до 2 вересня. На Батьківщині збройний спротив радянській владі тривав ще понад десятиліття.

Вигнання нацистських окупантів супроводжувалося вчиненням масових злочинів, які організував сталінський режим і радянські війська з вини його командування. На найнебезпечніших ділянках фронту масово використовувалися «чорносвітники» – поспіхом мобілізоване радянським командуванням (польовими військкоматами) місцеве населення, яке кидали у бій непідготовленим, необмундированим та незброєним. Українські армійські частини Радянської армії у 1943–1944 роках використовувалися в боях проти національного підпілля, що означало братовбивчу війну між українцями, які служили у РСЧА та УПА.

В очищеному від німців Криму у 1944 році радянська влада здійснила низку депортацій, зокрема повністю виселила до Середньої Азії кримських татар (180 тисяч).

Українці продовжували зазнавати втрат і після закінчення війни – масові репресії продовжувалися аж до смерті Сталіна. На Західній Україні під час придушення національного руху, за різними даними, було вбито 150 тисяч осіб, заарештовано 130 тисяч і депортовано понад 200 тисяч.

Унаслідок організованого масового голоду 1946-1947 років в Україні загинуло до мільйона людей. Кількість військових і цивільних жертв війни історики оцінюють у 8–10 мільйонів українців. Пошкоджено або знищено внаслідок боїв і каральних дій окупантів 700 міст, 28 тисяч сіл, 16 тисяч підприємств.

Міфи, пов'язані з вигнанням нацистських окупантів із України

Міфи

Спростування

28 жовтня 1944 Німецькі війська остаточно залишили року було днем територію України наприкінці листопада 1944

ДОКУМЕНТ СЕД АСКОД

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

Сертифікат [58E2D9E7F900307B040000009C702D00B2F97C00](#)

Підписувач [Дробович Антон Едуардович](#)

Дійсний з [19.12.2019 0:00:00](#) по [19.12.2021 0:00:00](#)

№ 2866/09.6-07-21 від 27.10.2021

**вигнання
нацистських
окупантів
України**

Для відзначення цього факту день 28 жовтня було обрано не зовсім коректно. В СРСР склалася з традиція відзначати цю подію 8 жовтня, оскільки саме цього дня в 1944-му радянські війська вибили німців з території Радянської України в її тодішніх кордонах. Улітку 1945 року згідно з міждержавним договором Чехословаччина передала Радянському Союзу Закарпаття, яке увійшло до складу УРСР. Зважаючи на це, згодом вирішили перенести урочистості святкування на дату, коли ворог залишив останні населені пункти сучасної Закарпатської області. Але 28 жовтня 1944 року радянські війська лише розпочали бої за Чоп. Остаточно вибили противника із Закарпаття лише 25–26 листопада.

Визволення означає здобуття волі, але в 1944 році цього не трапилося. Визволення України відбулося тільки 24 серпня 1991 року з розвалом Радянського Союзу.

Радянський Союз до 1941 року був тоталітарною державою, нею він залишився і після 1944-го. Партійна диктатура і політичні репресії не зникли.

Під час війни радянське керівництво намагалося заохотити народ України до боротьби, апелюючи до патріотичних почуттів та обіцянок послабити політичний режим після перемоги. Українській інтелігенції, митцям дозволили писати на теми, затавровані доти як «буржуазний націоналізм»; чотири армійські фронти назвали «українськими»; запровадили орден Богдана Хмельницького; заснували республіканські міністерства оборони та закордонних справ. Проте після війни обіцяне було згорнуто, засуджено або просто не реалізовано. Включення ж УРСР до ООН аж ніяк не свідчило суверенну позицію України на міжнародній арені, а слугувало політичним цілям СРСР.

Не вважаючи вигнання німецьких окупантів визволенням, українське націоналістичне підпілля продовжило боротьбу за незалежність України. З поверненням радянської влади на територію України сталінське керівництво суттєво збільшило масштаби депортацій до віддалених регіонів СРСР великих груп населення – поляки Західної України, а також підозрювані в допомозі українському підпіллю та ВПА кримськотатарський народ

**Вигнання
німецьких
окупантів
визволенням
України**

було

ДОКУМЕНТ СЕД АСКОД

Сертифікат 58E2D9E7F900307B04000009C702D00B2F97C00

Підписувач Дробович Антон Едуардович

Дійсний з 19.12.2019 0:00:00 по 19.12.2021 0:00:00

№ 2866/09.6-07-21 від 27.10.2021

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

обмежень і переслідувань зазнали ті, хто перебував на окупованій території, остарбайтери, полонені червоноармійці.

Внесок України у розгром гітлерівської Німеччини та її союзників важко переоцінити.

Мешканці УРСР взяли активну участь у протидії гітлерівській агресії. За весь час війни між СРСР та Третім Рейхом жителі УРСР складали приблизно 7 мільйонів (23%) особового складу Збройних сил СРСР, що більше війська Великої Британії, яка мобілізувала до 6 мільйонів громадян. Українці воювали у складі Червоної армії і партизанських загонів, були відзначені багатьма високими нагородами. Вихідці з України були і серед командного складу збройних сил СРСР.

За оцінками Інституту історії НАНУ, прямі людські втрати України становили 8–10 мільйонів осіб, що більше ніж сукупні втрати Великої Британії, Сполучених Штатів Америки, Франції, Польщі та Канади (близько 7,4 мільйона).

Для потреб фронту працювала потужна промисловість УРСР, значну частину якої евакуювали в тил – до Росії та Середньої Азії. Україна була серед республік СРСР, які перші прийняли удар гітлерівських військ. Бої на території України тривали понад рік, розтягнулися на понад тисячу кілометрів із заходу на схід. Це дало змогу зосередити військові та промислові ресурси у внутрішніх регіонах СРСР, підготуватися до контрнаступу взимку 1942 року. В будь-якому разі спроби моделювання дій РСЧА без українських людських і промислових ресурсів радше ставлять під сумнів твердження В. Путіна про перемогу «і без України». Загалом до антигітлерівської коаліції входило 58 держав і суверенних територій. Внесок більшості з них був значно менш вагомим, ніж українського народу.

**Росія
перемогти
німецьких
окупантів
України**

**могла
і без**

**Всі заслуги
вигнанні
німецьких
окупантів
належать
радянським
збройним силам і**

Перемога над нацистськими окупантами – спільне досягнення антигітлерівської коаліції та визвольних рухів.

Друга світова війна – глобальний конфлікт, і всі її учасники були тісно пов'язані між собою. Можна говорити про різний внесок держав у перемогу, однак неправильно приписувати усі заслуги одній

ДОКУМЕНТ СЕД АСКОД

Сертифікат [58E2D9E7F900307B040000009C702D00B2F97C00](#)

Підписувач [Дробович Антон Едуардович](#)

Дійсний з [19.12.2019 0:00:00](#) по [19.12.2021 0:00:00](#)

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

№ 2866/09.6-07-21 від 27.10.2021

технічною та іншою підтримкою союзників по антигітлерівській коаліції. За програмою ленд-лізу, СРСР отримав значні обсяги військової техніки, озброєння, продовольства та інших матеріалів, необхідних для підтримки економіки і ведення бойових дій. Німеччина не могла зосередити всі наявні сили проти радянських військ, оскільки була змушена одночасно воювати із союзниками на інших фронтах, у тилу, на морі та в повітрі.

Не варто забувати, що опір гітлерівцям чинили українці різних політичних спрямувань. Внесок у боротьбу з німецькими окупантами зробив також український національно-визвольний рух. Українські націоналісти, згуртовані в лавах підпілля, УПА та інших повстанських формувань, вступали у бої, протидіяли репресивній та грабіжницькій політиці окупаційної адміністрації, проводили антигітлерівську пропаганду.

ДОКУМЕНТ СЕД АСКОД

Сертифікат [58E2D9E7F900307B040000009C702D00B2F97C00](#)

Підписувач [Дробович Антон Едуардович](#)

Дійсний з [19.12.2019 0:00:00](#) по [19.12.2021 0:00:00](#)

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

№ 2866/09.6-07-21 від 27.10.2021